

JUSTO M. MOKOROA (1901-1990)

1991-II-22

Igazko urtearen hondarretan, azaroaren 7an, Bilbon, Justo Maria Mokoroa Mujika tolosar eskolapioa eta Euskaltzaindiko urgazlea pausatu zen. Doluminezkoa benetan gizon argiaren galera.

Euskararekiko bere lan nagusia, bizi guztian aritu zena *Ortik eta emendik* burutu eta argitara ematetik laster zendu zen Mokoroa. Gaur, aitortu beharrean gaude haren lan handi eta emankor hori gure ekintzak sustatzeko behar-beharrezko dugula. Eta ergelak gu bilduma horri probetxurik ateratzen ez badiogu. Hor daude ia ehun mila inguru esaera jator idatziak edo entzunak, aita Justok bere bizitzan zehar bilduak.

Hori ez zen bere lan bakarra eta, lehenik, gainerakoen aipamena egingo dut, haren lanen ikerketaz arduratuko direnek kontutan har ditzaten.

* * *

Euskaltzaindia sortu berrian eratu ziren jardunaldi haietan, Mokoroa partaide zen eta 1923an Donezteben eratu zituen *Bigarren Euskalegunetako Itzaldiak* ospakizunerako “Euskeraren loreak” deritzana idatzi zuen, bi neskatilaren arteko elkarriketa (ikus, argitalpenaren 69-71 orrialdeetan). Han ikus genezake esaldi eta estiloarekiko kezka, urteetan agertuko ziguna. Baina geroztik ere eman zizkion aita Mokoroak erakunde honi bere lanaren zituak **Euskera** agerkarian, esaldi jatorrez ez ezik hizkuntzaren etorkizunak kezkatuak: “De vida o muerte”, 1956ko alearen 274-282 orrialdeetan; “Sermones manuscritos antiguos” (Fray Juan de Ajuria), 1960koaren 354-376 orrialdeetan; “Batasunari batzuk agurka eta beste batzuk aurka” zeritzan txostena Arantzazuko biltzarrera igorria, 1968koaren 223-224 orrialdeetan eta “Carta sobre Zerkausi”, 1973ko alearen 173-175 orrialdeetan.

Justo Maria Mokoroa Tolosako hirian jaio zen 1901.eko maiatzaren 28an, eta han egin zituen bere lehen ikasketak eskolapioetan, geroago Tafallan osaturik Peralta de la Sal-en 1915.ean abitoa hartzeko eta 1917an ordena berean profesio arrunta, kanonikoa eta junioratoa Iratxe eta Zaragozako Cascajon-en burutzeko 1922.ean. Berehala Zaragoza, Iruñea eta Chileko Santiagon irakaskintzak betetzeko. Euskal Herriko (Vasconia izenez) ordena barrutia sortzean, 1934. urtean, itzuli zen Iruñean kokatu zuten idazkaritzara, baina 1936an erbesteratua izan zen, Frantziako Akizetik berriz Chilera itzultzeko, Baina, 1950ean ostera Euskal Herri-

ratu. Geroztik hemen genuen, eta 1955ean Bilboko Kolejoan erretoze izendatua izan zen. Xehetasunok nabariago agertu zizkigun Severino Giner-ek *Diccionario Enciclopédico Escolapio* (vol.II, p.380, Salamanca, 1983) liburuan. Hor bertan, zenbait ekintzaz gainera, lanen berri ere ematen digu. Guk ordea, euskal gaia soilik jasoko dugu.

* * *

Gazterik eta olerkiz hasi zituen Justo Mokoroak euskal lanak: *Euskal Esnalea* aldizkarian, 1920an “Agur” eta 1923an “Euskaldunen Eresia”; ondotik etorriko ziren hiz-lauzkoak, 1923an bertan “Oker baten ondorea”, 1924an “Euskaldunen siniskerak”, 1925ean “Aita Andres Merino” eta 1928an “Euskaldunen etorkizuna” (*Itzaldiak* sailean), bizitza guztian kezkatu zuen gaia.

Idazteko ereduak jarri nahirik edo itzuli zituen Iturralde y Suit eta Arturo Campión-en *El Ruiseñor de Errotazuri* eta *El último tamborilero* de Errahondo, *Euskal Esnalea*-n, bigarrena geroztik ere liburuxka gisa argitaratua.

Euskal Esnalea eta *Euskera*-n eman zituen lanez gainera, besteak beste, honako aldizkariotan kolaboratu zuen: *Argia*, *Zeruko Argia*, *La Voz de Navarra*,

Chileko *Euzkadi*, *Agur* eta abar. Erabili zituen izenordeak, “Iparralde”, “Argizale”, “Egizarreta” eta bereziki “Ibar”.

Gainera, R. Charlat-ek 1980an euskal-kaukasiko kideasunez egin zuen lanari aurkezpena; Orixeren *Euskaldunak* (1980) lehen faksimilezko argitalpenari hitzaurrea eta oharak. Bestalde, bederatzi tomotan argitaratu zen *Diccionario Retana de Autoridades del Euskera* (Bilbo, 1976-1989), lanari Justo Maria Mokoroak bere partaidetza eman zion eta ez txikia gainera. Baita, oroitzekoa da, “Lengua vasca de hoy y de mañana. Ocho respuestas al cuestionario de la II Semana de Antropología Vasca” (1971).

Baina, Ibar izenordez eman zuen *Genio y Lengua* (Tolosa, 1935) da haren lanik aipatuena. Euskaldunberri eta euskaltzale erdaldunen mana ez ezik mitoa bihurtu zen, baina euskal idazlearen artean ez zuen horrenbesteko arrakastarik. Nik neuk, Andoni Urrestarazu (Umandi) irakaslearen bidez ezagutu nuen obra hori, eta ezagutzearan nioen euskaldunon poema nagusia herri kantetan genuela, Azkue zenak bildurik. Berriztatzea eta gaurkotzea ordea, guztion ekintza lanetik zetorrela, eta ez hainbeste lan soil miresgarri baten eraginetik. Zeren, Mokoroaren teoriarik, *Genio y Lengua* lekuko, euskal literatura indartzeko eta euskararen iraupena ziurtatzeko, beharrezko bait genuen itzal handidun autore eta obra erudizat eta Orixe zuen bere egile begikoa. Baina, nonbait, ez zen oroitzen ordea Federico Mistral-en *Mireio* ez zela izan probentzialaren pizgarri, lekuko hila baizik. Guk, gerraondoko belaunaldia osatzera heldu ginenok, Etxeparerekin bat etorri aldarrikatu genuen: “Euskaldun den gizon orok altxa beza burua”; orokorki lantzeko arbasoen baratza.

Gipuzkera orraztuan ikusten zuen hark hizkuntza idatziaren oinarria batasuna lortu ahal izateko, Gregorio Arrue eta Kardaberazaren arteko erdibide batean. Bere uste horren eredugarri burutu bai zuen *Erraondoko azken danborileroa* delako itzulpena. Era berean, esamolde jatorren bila zebilen, euskararen muinezko zeritzaionez. Ordurako bilketa eta ikerketak hasiak zituen, bai euskara idatzian eta baita ere ahoz-ahozkoan, uka ezinezko euskaldun sena horietan aurkitzen zuenez, eta horretan errazoirik ez zitaion falta. Diego Goitia jesulagunaren asmoa ere hortik zijoan XVIII. mende hondarrean eta XIX.aren hastapenetan; baina, Mokoroak gainditu du lan hori bere bizitzaren zehar etengabeko lanari jarraituz.

Hil baino hilabete batzuk lehenago agertu zuen bere lan erraldoia. Izenburuz, *Ortik eta emendik. Repertorio de Locuciones del habla popular vasca, oral y escrita, en sus diversas variedades* (Análogicamente clasificado por categorías y conceptos a base de los cuadros e índices de A. Pinloche y E. Brunot). Ed. Labayru —Eusko Jaurlaritza— Etor erakunde eta argitaletxeak plazaraturik, Bilbon, 1990.urtean.

Egileak berak, beste nonbait esan zuenez, “una especie de Thesaurus de Locuciones”. Bi tomo marduletan emana, 23,5 x 16 zm. neurrian 3.455 orrialdez osatua.

Bilduma zabala da. Bere sailkapenerako Julio Casares-en aholkuz ere baliatu omen zen, baina egileak berak aitortzen duenez, holako lan bat ezinezkoa da hiztegi-adiztegi eran antolatzea eta berez dakar erabilpenaren zailtasuna. Horre-

gaitik, kontsultarako baino aisago bilduma bera aztergai omen. Beraz, erabilpenerako almagazena da; edozein idazlek aztertu beharrezkoa. Eta, erabilpenerako "Introducción" delako sarrerakoa gogoz irakurri behar da. Bai, patxadaz hartzea merezi du gizon batek berrogeitamar urtetan burututako lan honek. Hizkuntzaren eredu jatorrak aurkitzen ahalegindu zen eta esaldiok pentsaera eta hizkuntza— ahalmenen lekuko ditugu.

Antonio Zavala euskaltzainaren hitzaurre jakingarriaz aurkeztua da eta hara zer dioen atarikoaren une batetan: "Iztegia eta gramatika, atzerritar batek ere menderatu ditzazke. Ta, bearbada bertako askok baiño obeto. Baiña beste zerbait falta du orrek oraindik, hizkuntzaren jabe osoa izateko. Beste zerbait orrek, iztegiak eta gramatikak baiño lan geiago emango dio, ta bein ere ez du ikasiko bertakoak bezin ondo. Beste zerbait ori, esaerak ditugu. Iztegi eta gramatikak geldiantza bat dute, esaeren aldean. Mundu "estatiko" baten berri ematen digute. Baiña mundu bizitzaren eta bizidunen lekua ere bada ta bizitzaren berri ere eman bear digu izkuntzak... Egiteko ori, esaeren bidez egiten du geien bat. Esaerak munduko dinamikaren berri ematen digute". Eta, ondorean adibiderik aski eskaintzen digu Antxonek.

Bere ustez, herri literaturaren alor handi bat betetzen dute esaldiok. Eta, gure idatzietan probetxurik anitz ateratzen ikasi behar dugu Mokoroaren lanetik euskararen ondareaz zuhur jokatu nahi badugu.

Goian bego bizitza guztian euskal esaldien filosofiaz kezkatu bilketa handi hori lortu zuen Justo Maria Mokoroa zena.

J. San Martin